

دانشگاه کاشان

دانشکده علوم انسانی

گروه حقوق

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته حقوق جزا و جرم شناسی

عنوان:

تغییرات تعدد و تکرار جرم در قانون جدید مجازات اسلامی

استاد راهنما:

دکتر جعفر یزدیان جعفری

استاد مشاور:

دکتر عباس زراعت

توسط:

مصطفی اربابی نوش آبادی

آذرماه ۱۳۹۳

تقدیم به

پدر و مادرم؛

که در تمام دوران تحصیل پشتوانه من بودند

سپاس خدای را که سخنوران، در ستودن او بمانند و شمارندگان، شمردن نعمت های او ندانند و کوشندگان، حق او را گزاردن نتوانند. و سلام و دورد بر محمد و خاندان پاک او، طاهران معصوم، هم آنان که وجودمان و مدار وجودشان است؛ و نفرین پیوسته بر دشمنان ایشان تا روز رستاخیز...

بدون شک جایگاه و منزلت معلم، اجل از آن است که در مقام قدردانی از زحمات بی شائبه ی او، با زبان قاصر و دست ناتوان، چیزی بنگاریم.

اما از آنجایی که تجلیل از معلم، سپاس از انسانی است که هدف و غایت آفرینش را تامین می کند و سلامت امانت هایی را که به دستش سپرده اند، تضمین؛ بر حسب وظیفه و از باب " من لم یشکر المنعم من المخلوقین لم یشکر الله عزّ و جلّ " :

از پدر و مادر عزیزم... این دو معلم بزرگوارم... که همواره بر کوتاهی و درشتی من، قلم عفو کشیده و کریمانه از کنار غفلت هایم گذشته اند و در تمام عرصه های زندگی یار و یاور بی چشم داشت برای من بوده اند؛

از استاد با کمالات و شایسته؛ جناب آقای **دکتر جعفر یزدیان** که در کمال سعه صدر، با حسن خلق و فروتنی، از هیچ کمکی در این عرصه بر من دریغ ننمودند و زحمت راهنمایی این رساله را بر عهده گرفتند؛

از استاد صبور و با تقوا، جناب آقای **دکتر عباس زراعت**، که زحمت مشاوره این رساله را در حالی متقبل شدند که بدون مساعدت ایشان، این پروژه به نتیجه مطلوب نمی رسید؛

و از استاد فرزانه و دلسوز؛ جناب آقای **دکتر سعید قماش** که زحمت داوری این رساله را متقبل شدند؛ کمال تشکر و قدردانی را دارم.

باشد که این خردترین، بخشی از زحمات آنان را سپاس گوید .

چکیده

علل مشدده مجازات ها کیفیات و جهاتی هستند که باعث تشدید مجازات می شوند. این علت ها به علل مشدده عام و خاص تقسیم می شوند. تعدد و تکرار جرم از مصادیق علل عام تشدید مجازات می باشند. تعدد و تکرار جرم در طول روند قانونگذاری ایران دچار تغییراتی شده است. پس از انقلاب اسلامی تعدد مادی جرم بدون اینکه تعریف روشنی از تشابه و تفاوت وجود داشته باشد به دو دسته تعدد مادی مشابه و تعدد مادی متفاوت تقسیم شد. همچنین میزان تشدید مجازات در حقوق کیفری ایران از ابتدا تاکنون از رویه واحدی پیروی نکرده است. در قوانین قبل از انقلاب اسلامی میزان تشدید مجازات در تعدد و تکرار جرم معین بود و دادگاه ها با مشکلی روبرو نبودند ولی بعد از انقلاب میزان تشدید مجازات مشخص نشد و همین امر باعث ایجاد مشکلاتی در صدور حکم شده بود.

قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ در بخش تعدد و تکرار جرم دچار تحولات زیادی شد و بسیاری از ابهامات قانون سابق مصوب ۱۳۷۰ را برطرف نمود. در بحث تعدد، ملاک تشابه و تفاوت را حذف کرده و تعداد جرایم ارتكابی را ملاک مجازات قرار داد. در بحث تکرار جرم نیز تغییراتی در شرایط تحقق آن به وجود آمد و صدور حکم قطعی جایگزین اجرای مجازات شد. همچنین میزان تشدید مجازات در صورت وقوع تعدد و تکرار جرم مشخص شد. در این تحقیق سعی شده است که به بررسی این تغییرات و ارزیابی آنها پرداخته شود، ضمن اینکه مشکلات و ابهامات این قانون را مشخص سازد. علاوه بر این به تعدد جرم در حدود، قصاص و دیات پرداخته شده و موضع قانون گذار ایران مشخص شده است. در پایان نیز نتایجی به دست آمده است که از آن جمله می توان به تشخیص مجازات اشد در تعدد معنوی، جواز تشدید مجازات به بیش از حداکثر مجازات، اعمال تخفیف در قواعد تعدد و تکرار جرم، قاعده جمع مجازات ها در جرایم موجب قصاص، اجرای اصل عدم تداخل در دیات و عدم شمول تکرار جرم در جرایم غیر عمدی اشاره کرد.

کلمات کلیدی:

علل تشدید مجازات، تعدد جرم، تکرار جرم، قانون مجازات اسلامی ۹۲، مجازات

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه	۱
الف: موضوع تحقیق	۱
ب: پیشینه تحقیق	۲
ج: اهداف تحقیق	۴
د: اهمیت و ارزش تحقیق	۴
ه: سؤال های تحقیق	۵
و: قلمرو تحقیق	۵
بخش نخست: مفهوم و سابقه تعدد و تکرار جرم	۶
مقدمه:	۷
فصل نخست: مفهوم قواعد تعدد و تکرار جرم	۹
مبحث نخست: تعدد جرم	۹
گفتار نخست: مقایسه تعدد جرم با عناوین مشابه	۹
بند نخست: تعدد و جرم مستمر	۱۰
بند دوم: تعدد و جرم مرکب	۱۰
بند سوم: تعدد و جرم به عادت	۱۱
بند چهارم: تعدد و جرم مرتبط	۱۱
بند پنجم: تعدد و جرم متحدالقصده	۱۱
گفتار دوم: انواع تعدد	۱۲
بند نخست: تعدد مادی	۱۲
بند دوم: تعدد معنوی	۱۳
بند سوم: رابطه تعدد مادی و معنوی	۱۳
۱- سیستم یکسانی تعدد مادی و معنوی	۱۳
۲- سیستم مبتنی بر نفی تعدد معنوی	۱۴
۳- سیستم قبول تعدد معنوی	۱۴
گفتار سوم: نظریه های متفاوت مجازات تعدد جرم	۱۵
بند نخست: جمع مجازات ها	۱۵
بند دوم: مجازات اشد	۱۶
بند سوم: مجازات شدیدتر از اشد	۱۸
گفتار چهارم: فرآیند دادرسی در رسیدگی به تعدد جرم	۱۹

بند نخست: تعدد معنوی.....	۱۹
بند دوم: تعدد مادی.....	۲۰
مبحث دوم: تکرار جرم.....	۲۲
گفتار نخست: مفهوم تکرار جرم.....	۲۲
گفتار دوم: انواع تکرار جرم.....	۲۵
بند نخست: تکرار عام و خاص.....	۲۵
بند دوم: تکرار موقت و دائم.....	۲۶
فصل دوم: سابقه مجازات تعدد و تکرار جرم در فقه و مقررات موضوعه.....	۲۸
مبحث نخست: تعدد و تکرار جرم در فقه.....	۲۸
گفتار نخست: تعدد جرم.....	۲۸
بند نخست: نظریه جمع مجازات ها.....	۲۸
بند دوم: نظریه تداخل.....	۲۹
بند سوم: نظریه جَبّ.....	۳۰
۱- فقه مالکی.....	۳۰
۲- فقه حنبلی.....	۳۰
۳- فقه حنفی.....	۳۱
۴- فقه شافعی.....	۳۱
۵- فقه امامیه.....	۳۱
گفتار دوم: تکرار جرم.....	۳۲
مبحث دوم: سابقه تعدد و تکرار جرم در حقوق ایران.....	۳۴
گفتار نخست: قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴.....	۳۴
بند نخست: تعدد جرم.....	۳۴
بند دوم: تکرار جرم.....	۳۵
گفتار دوم: قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۵۲.....	۳۶
بند نخست: تعدد جرم.....	۳۶
بند دوم: تکرار جرم.....	۳۸
گفتار سوم: قانون راجع به مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱.....	۴۰
بند نخست: تعدد جرم.....	۴۰
بند دوم: تکرار جرم.....	۴۲
گفتار چهارم: قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰.....	۴۳
بند نخست: تعدد جرم.....	۴۳
بند دوم: تکرار جرم.....	۴۷
بخش دوم: تعدد و تکرار جرم در قانون جدید مجازات اسلامی.....	۵۰

۵۱	مقدمه
۵۲	فصل نخست: تعدد جرم
۵۲	مبحث نخست: تعدد معنوی
۵۳	گفتار نخست: تشخیص مجازات اشد
۵۸	گفتار دوم: تعدد نتایج
۶۱	مبحث دوم: تعدد مادی
۶۲	گفتار نخست: ارتکاب تا سه جرم یا بیشتر
۶۸	گفتار دوم: میزان تشدید مجازات
۷۲	گفتار سوم: تعدد در جرایم خاص
۷۲	بند نخست: کلاهبرداری
۷۳	بند دوم: اختلاس
۷۴	مبحث سوم: تعدد جرم در حدود، قصاص و دیات
۷۴	گفتار نخست: مسائل کلی تعدد در حدود، قصاص و دیات
۸۱	گفتار دوم: احکام تعدد در جرایم حدود، قصاص و دیات
۸۱	بند نخست: تعدد در حدود
۸۲	۱- سرقت
۸۴	۲- زنا
۸۵	۳- محاربه
۸۶	۴- قذف
۸۸	بند دوم: تعدد در قصاص
۹۶	بند سوم: تعدد در دیات
۹۶	۱- دیه مو
۹۷	۲- دیه چشم
۹۸	۳- دیه بینی
۹۹	۴- دیه گوش
۱۰۰	۵- دیه عقل
۱۰۲	فصل دوم: تکرار جرم
۱۰۳	مبحث نخست: شرایط تحقق تکرار جرم
۱۰۳	گفتار نخست: صدور حکم قطعی
۱۰۴	بند نخست: صدور حکم از دادگاه داخلی
۱۰۵	بند دوم: صدور حکم مبنی بر مجازات
۱۰۵	گفتار دوم: محکومیت به مجازات تعزیری درجه ۱ تا ۶
۱۰۷	گفتار سوم: ارتکاب مجدد جرم تعزیری

۱۰۹	گفتار چهارم: عمدی بودن جرایم ارتكابی
۱۱۱	مبحث دوم: حکم مجازات تکرار جرم
۱۱۱	گفتار نخست: تشدید مجازات
۱۱۴	گفتار دوم: تخفیف در تکرار جرم
۱۱۶	گفتار سوم: تکرار جرم در جرایم خاص
۱۱۹	نتیجه گیری و پیشنهاد ها
۱۲۴	فهرست منابع

علايم اختصاري

ق.م.ا قانون مجازات اسلامي
ق.م.ع قانون مجازات عمومي
ق.ر.م.ا قانون راجع به مجازات اسلامي
ق.ت قانون تعزيرات و مجازات هاي بازدارنده مصوب ۱۳۷۵
ق.ت.م.م.ا.ا.ک قانون تشديد مجازات مرتکبين ارتشا، اختلاس و کلاهبرداری
ق.آ.د.ک قانون آيين دادرسي کيفري مصوب ۱۳۹۲
ج جلد
ش شماره
ص صفحه
صص صفحات

الف: موضوع تحقیق

انجام جرم عملی است از یک سو ضد اخلاقی و از سویی دیگر ضد اجتماعی که این دو توجیه غالباً مورد پذیرش علمای علم اخلاق و حقوق دانان قرار گرفته است. قانون کشورهای مختلف با توجه به دیدگاه های مختلف در جهت برخورد با مجرمان وضع شده اند. اگر شخص مرتکب یک جرم شده باشد، حادثه اتفاق افتاده را می توان با عناصری چند مربوط دانست و بزه ارتكابی را از نظر منطقی و عقلی توجیه کرد و مجازات را تعدیل نمود. اما برخی دیگر از مجرمان ممکن است حالت خطرناک تری نسبت به دیگر مجرمان داشته باشند و علیرغم گذشت و اغماض جامعه، مجدداً جرم جدیدی مرتکب شوند یا در لحظات مختلف جرایم گوناگونی را انجام دهند. توجیه بزهکاری در این شرایط دشوارتر است و لذا جامعه به دلیل احساس خطر، شدت عمل بیشتری نسبت به مجرمان معمولی دارد. این امر مستلزم برخورد جدی تر و سختگیری بیشتر قانون گذار نسبت به آنها می باشد و همین امر باعث شده است قانون گذار توجه ویژه ای به این افراد داشته باشد و مقررات خاصی را از جمله سبب های تشدید مجازات، نسبت به آنها وضع نماید.

سبب های تشدید مجازات موجباتی است که به محض اینکه قاضی آنها را احراز کند، می تواند به حداکثر مجازات یا بیش از حداکثر طبق قانون حکم نماید. علل تشدید مجازات به علل خاص و عام تقسیم می شود که علل خاص بستگی به نوع جرم یا شخص مجرم دارد و علل عام بدون توجه به جرم خاصی باعث تشدید مجازات شخص مرتکب می شوند. تکرار و تعدد جرم از علل عام تشدید مجازات ها هستند، زیرا هر دو دلالت بر حالت خطرناک بزهکار و آمادگی او برای ارتكاب جرایم دیگر دارند. این نظر هر چند توسط عده ای از جرم شناسان مردود اعلام شده اما در قوانین جزایی کشورهای مختلف با تکرار کنندگان جرم یا کسانی که جرایم متعدد انجام می دهند به نحو شدیدتری برخورد می شود. تعدد و تکرار جرم از جمله راهکارهایی است که در جهت برخورد با اینگونه اشخاص وضع شده اند که یا قبل از محکومیت و صدور حکم قطعی مرتکب جرم دیگری می شوند (تعدد جرم) یا پس از محکومیت قطعی به خاطر جرم قبلی، مرتکب جرم جدیدی می شوند (تکرار جرم).

گاهی اوقات، جرم بواسطه حالت خاصی جامعه را تهدید ویژه می کند و خطرات جبران ناپذیری برای فرد و جامعه به همراه دارد. یکی از این حالات خطرناک، تعدد جرم (ارتكاب جرایم متعدد) است. از دیدگاه جرم شناسانه نیز، این حالت از نشانه های خطرناک بزهکار به

شمار می‌رود. برای جلوگیری از ارتکاب چنین اعمال مجرمانه ای قانونگذار تدابیر خاصی اندیشیده است. تدبیر سیاستگذاران کیفری جهان در مجازات چنین مرتکبانی، تشدید مجازات آنان است. این تشدید یا از طریق اجرای مجازات شدیدتر یا در چارچوب قاعده جمع مجازاتها یا تشدید مجازات جرایم متعدد با رعایت شرایطی است. قانون مجازات نیز با هماهنگ سازی دیدگاههای فقهی و عرفی از هر سه شیوه پیروی کرده است.

تکرار جرم نیز از جمله دقیق ترین و سخت ترین مباحث حقوق کیفری است، از آن جهت که هم با مسایل جزایی مرتبط است و هم با مسایل اجتماعی و هم با عدالت و اجرای آن. این موضوع به عنوان معضل مشترک تمام نظامهای حقوق کیفری جهان مطرح است. این حالت علاوه بر آنکه نشانه ناتوانی و قصور بزهکار جهت باز اجتماعی شدن و انطباق با حیات عاری از جرم است، بیانگر کاستی و ناتوانی نهادهای مجری عدالت کیفری جهت بازسازی و بازپروری و همچنین پیشگیری از جرم نیز هست. تکرار کنندگان جرم نه تنها با استمرار فعالیت خویش، نظم و امنیت اجتماعی را در معرض مخاطره قرار می دهند؛ بلکه هزینه های گزافی را نیز بر اقتصاد عمومی و بودجه نظام عدالت کیفری تحمیل می کنند.

این دو از جمله عواملی هستند که در قوانین کشورهای مختلف و از جمله کشور ایران وجود دارند. تعدد و تکرار در تمام قوانین کشورمان چه قبل از انقلاب از جمله قانون مجازات عمومی ۱۳۰۴ و قانون مجازات مصوب ۱۳۵۲ و چه در قوانین بعد از انقلاب همیشه به عنوان یک عامل تشدید مجازات وجود داشته است.

اکنون با تصویب قانون جدید مجازات اسلامی مصوب ۹۲/۲/۱ تغییرات مهمی در زمینه تعدد و تکرار جرم از جمله در خصوص تعدد جرم صورت گرفته است و موارد ریز و درشتی به آن اضافه کرده است که مستلزم بررسی دقیق تر و مشخص شدن معایب و محاسن این تغییرات می باشد. ما در این تحقیق بر آن شدیم تا به بررسی کامل این تغییرات بپردازیم.

ب: پیشینه تحقیق

در خصوص تعدد و تکرار جرم در کتابهای حقوق جزای عمومی عمدتاً بخش کمی از این کتاب ها به تعدد و تکرار جرم پرداخته و وارد بررسی تخصصی آنها نشده اند. کتاب زمینه حقوق جزای عمومی از مرحوم دکتر رضا نوربها، کتاب حقوق جزای عمومی از دکتر محمدعلی اردبیلی، کتاب حقوق جزای عمومی از دکتر عباس زراعت، کتاب بایسته های حقوق جزای

عمومی دکتر ایرج گلدوزیان، حقوق جزای عمومی دکتر محمد صالح ولیدی و همچنین کتابهای دیگر که همگی به طور مختصر به این موضوع پرداخته و فقط بخشی از مبحث مجازات این کتاب ها به تعدد و تکرار جرم اختصاص یافته است.

کتابهای تخصصی نیز در این زمینه وجود دارد از جمله کتاب تکرار جرم دکتر حسین غلامی که به طور تخصصی به بررسی حقوقی و جرم شناختی تکرار جرم پرداخته است. همچنین کتابهای دیگری از جمله کتاب مبانی فقهی و حقوقی تعدد جرم از دکتر غلامحسین الهام، کتاب بررسی تاریخی و تطبیقی قاعده تعدد جرم از دکتر ضیاءالدین پیمانی و کتاب تکرار و تعدد جرم در حقوق جزا از دکتر یزداله طاهری نسب وجود دارد که علی رغم بررسی تخصصی تعدد و تکرار جرم مربوط به قانون سابق مصوب ۱۳۷۰ می باشند و قبل از تصویب قانون جدید نوشته شده اند.

در خصوص پایان نامه هایی که در زمینه تعدد و تکرار می باشند می توان به تعدد و تکرار در جرایم مواد مخدر از کلام اله عالمی در دانشگاه مفید اشاره کرد که این پایان نامه به طور تخصصی در زمینه مواد مخدر کار شده است. همچنین موارد دیگری از جمله بررسی تطبیقی تکرار جرم در حقوق کیفری ایران و مصر از محمدرضا رهبرپور در مجتمع آموزش عالی قم و تعدد جرم در حقوق ایران با تاکید بر حقوق جزای نظامی از علی ماروسی و یا بررسی فقهی و اصولی تکرار و تعدد جرم در اسلام از احمد علی پور در دانشگاه سیستان و بلوچستان وجود دارد. در تمامی پایان نامه های مذکور گرچه به بحث تعدد و تکرار جرم مربوط می شود لیکن هر کدام در زمینه خاصی کار شده است و مربوط به بحث ما نمی باشد.

همانطور که اشاره شد تمامی موارد ذکر شده یا به طور تخصصی به تعدد و تکرار جرم نپرداخته اند و یا اگر در حیطه تعدد و تکرار جرم می باشند مربوط به قانون سابق مصوب ۱۳۷۰ می باشند که تغییرات اخیر تعدد و تکرار جرم در آنها ذکر نشده است، اما در این پایان نامه سعی می کنیم تا به بررسی دقیق تر این تغییرات در قانون جدید مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ بپردازیم.

ج: اهداف تحقيق

۱. بررسی وضعیت تعدد و تکرار جرم در قوانین جزایی ایران
۲. بررسی تغییرات تعدد و تکرار جرم در قانون جدید مجازات اسلامی
۳. مشخص شدن ابهامات برطرف شده و همچنین ابهامات باقی مانده در این زمینه
۴. بررسی تعدد و تکرار جرم در قواعد حدود، قصاص و دیات

د: اهمیت و ارزش تحقيق

تشدید مجازات به عنوان یکی از شیوه های فردی کردن مجازات ها، همیشه توسط دادگاه ها اعمال می گردند و به قاضی اجازه می دهد تا مجازات مرتکب را تا حداکثر و گاهی تا میزان مشخصی بیش از حداکثر مجازات افزایش دهد. در نتیجه، این عمل ممکن است حقوق و آزادیهای افراد را محدود کرده و یا حتی از بین ببرد. تعدد و تکرار به عنوان علل عام تشدید مجازات شناخته می شوند؛ به این معنا که به جرم خاصی تعلق ندارند بلکه می توانند در تمامی جرایم مصداق داشته باشند. همیشه این اعتقاد وجود داشته که شخصی که به ارتکاب جرم عادت پیدا کرده و مرتکب جرایم متعددی چه قبل از صدور حکم قطعی (تعدد جرم) و چه بعد از صدور حکم قطعی (تکرار جرم) می شود، از حالت خطرناک تری برخوردار بوده و آمادگی وی را برای ارتکاب مجدد جرم مشخص می کند بنابراین باید با وی برخورد شدیدتری نسبت به افراد عادی شده تا خاطره تلخ مجازات در وجود او باقی مانده و فکر ارتکاب مجدد جرم در ذهن او خطور نکند.

تعدد و تکرار جرم از جمله مفاهیمی هستند که همیشه در قانون گذاری ها وجود داشته و مورد استفاده قرار می گیرند که البته این دو تغییراتی در قوانین بعد از انقلاب داشتند. قانون مجازات اسلامی جدید مصوب ۱۳۹۲ به عنوان قانون لازم الاجرا در حال حاضر، دارای نکات جالبی بوده و بعضی ابهاماتی را که در قوانین قبلی وجود داشته، مرتفع ساخته است.

در این تحقیق سعی شده است تا به ارزیابی تعدد و تکرار جرم در قوانین و البته بررسی تغییرات مهمی که در این زمینه در قانون جدید مجازات اسلامی مصوب ۹۲/۲/۱ اعمال شده است بپردازیم که این عمل نتایج مهمی برای محققان، قضات، وکلاء و علاقمندان به این زمینه داشته و سعی شده تا ابهامات باقی مانده در این زمینه و همچنین مشکلات این قانون را به

گوش قانونگذار برساند. در ضمن در این تحقیق تلاش کردیم تا موضع قانون گذار جدید نسبت به مجرمان خطرناک را که جرایم متعدد انجام می دهند، مشخص کرده و تبیین نماییم.

ه: سؤال های تحقیق

سوالات اصلی:

۱. قانون جدید مجازات اسلامی در بخش تعدد و تکرار جرم چه تغییراتی داشته است؟
۲. آیا تغییرات قانون جدید در راستای مبانی تشدید مجازات در تعدد و تکرار بوده است؟

سوالات فرعی:

۱. قواعد تعدد و تکرار جرم در بخش حدود چگونه می باشد؟
۲. قواعد تعدد و تکرار جرم در مبحث قصاص و دیات به چه صورت می باشد؟
۳. تعدد و تکرار در بخش تعزیرات چگونه است؟

و: قلمرو تحقیق

این تحقیق به دو بخش تقسیم شده است. در بخش اول به کلیات مباحث مربوط به تعدد و تکرار جرم پرداخته و سپس در بخش دوم، این قواعد را در قانون مجازات اسلامی جدید بررسی کرده ایم. بخش اول خود به دو فصل تقسیم شده که فصل اول به مفهوم قواعد تعدد و تکرار جرم اختصاص یافته و در فصل دوم تاریخچه و سیر تحول این قواعد بررسی شده است. در فصل نخست به مباحثی همچون مفهوم و انواع تعدد و تکرار جرم و نظریات مختلف تشدید مجازات می پردازیم. فصل دوم نیز وضعیت تعدد و تکرار جرم در حقوق اسلام و قوانین ایران را مشخص می سازد.

همچنین بخش دوم شامل دو فصل تعدد جرم و تکرار جرم می باشد. فصل تعدد جرم به مباحث تعدد معنوی و تعدد مادی تقسیم شده است که در هر مبحث تغییرات و مطالبی که در قانون جدید آمده است، بررسی می شود. در فصل تکرار جرم نیز به شرایط تحقق تکرار جرم و حکم مجازات تکرار جرم پرداخته شده است.

**بخش نخست: مفهوم و
سابقه تعدد و تکرار جرم**

مقدمه:

مبارزه با جرم از طریق اعمال مجازات و اقدامات تأمینی و تربیتی همیشه مورد توجه رهبران و قانون گذاران بوده و هست. توجه به تعدد و تکرار جرم و مجازات آن نیز در روند این مبارزه از تغییر مصون نمانده و ارتکاب جرایم متعدد توسط بزهکار حساسیت مردم و مقامات قضایی را بر انگیزته است. منطق و عدالت اقتضا می کند که با چنین شخصی به مانند شخصی که فقط یک بار مرتکب جرم شده است، یکسان برخورد نشده و مجازات چنین شخصی تشدید گردد. تشدید در لغت به معنای سخت کردن، استوار کردن و قوی کردن می باشد.^۱ علل تشدید مجازات به این معناست که گاهی اوقات قانون گذار جهت رعایت اصل تناسب بین جرم و مجازات و تأمین عدالت کیفری، مجازات ها را نسبت به میزان اولیه تشدید می نماید که این جهات، علل تشدید مجازات نامیده می شوند. به عبارت دیگر «سبب های تشدید مجازات کیفیات و اوصافی است که قانون گذار تعیین کرده و دادرس به محض احراز آنها به حداکثر یا بیش از حداکثر مجازات مقرر در قانون برای همان جرم حکم خواهد داد... در این علل گاه دادرس به حکم قانون گذار نا گریز از تشدید مجازات و گاه مختار به رد آن است.»^۲ این علل ممکن است به صورت افزایش میزان مجازات، افزایش تعداد مجازات و یا تبدیل به مجازات شدیدتر باشد. این علل به انواع مختلفی تقسیم بندی شده که شامل موارد ذیل می باشد.

علل قانونی و قضایی: علل قانونی عبارت است از اوضاع و احوالی که به موجب آن، مجازات مستقیماً توسط قانون گذار افزایش می یابد. این شرایط لزوماً باید در قانون ذکر شده باشند و منحصر در موارد مندرج در قانون هستند. در مقابل علل قضایی عبارت است از عللی که به موجب آن قانون گذار به قاضی اختیار داده که نسبت به مجرمین با توجه به اعمال آنها، مجازات را تشدید نماید.

علل عینی و شخصی: علل عینی عبارت از اوضاع و احوالی که خارج از شخص مجرم بوده و مربوط به عمل انجام شده می باشد. به عبارت دیگر خصوصیات هستند که در نوع جرم ارتكابی وجود دارند و باعث می شوند که آن اعمال خطر بیشتری برای جامعه داشته باشند، مانند نحوه ارتکاب جرم (ماده ۷۰۱ ق.ت.م.صوب ۷۵) یا وسیله ارتکاب جرم (تبصره ماده ۶۱۴ ق.ت.م.صوب ۷۵). اما علل شخصی اوضاع و احوال، خصوصیات و ویژگی هایی در شخص مرتکب می باشند که باعث تشدید مجازات می شوند، مانند محصن بودن زانی (ماده ۲۲۵ ق.م.ا. ۹۲) و

۱- حسن عمید، فرهنگ فارسی عمید، ص ۳۴۴

۲- محمد علی اردبیلی، حقوق جزای عمومی، ص ۲۱۷

مستی در رانندگی (ماده ۷۱۸ ق.ت مصوب ۷۵). «بعضی کیفیات مشدده خصیصه مرکب دارند و در واقع هم حقیقی {عینی} و هم شخصی می باشند و آن کیفیاتی است که مربوط به وصف جرم شده و موجب شدت بیرونی جرم ارتكابی می گردد، مثل کیفیت مستخدم بودن سارق برای ربودن اموال مخدوم خود.»^۱ تفاوتی که بین علل شخصی و عینی می باشد این است که کیفیات مشدده عینی، مجازات مرتکب جرم و تمام کسانی که در وقوع جرم نقش داشته‌اند، اعم از شریک و معاون، را تشدید می نماید، ولی کیفیات شخصی فقط بر شخص مرتکب قابل اعمال است و مجازات او را تشدید خواهد کرد.

علل خاص و عام: علل خاص تشدید مجازات عبارت است از عللی که وجود آنها در یک جرم خاص، باعث تشدید مجازات مرتکب خواهد شد. اما علل مشدده عام مربوط به جرم خاصی نیست بلکه نسبت به تمام جرایم قابل اجرا می باشد و در صورت وقوع مجازات آنها تشدید می-شود. تعدد و تکرار جرم از مصادیق علل مشدده عام می باشد. در ضمن در قانون جدید مجازات سردستگی و توبه ساختگی نیز جزء علل عام تشدید مجازات تعیین شده است.

از میان علل عام تشدید مجازات، تعدد و تکرار جرم موضوع تحقیق حاضر می باشد. با این اوصاف این بخش را به دو فصل تقسیم کرده ایم. فصل نخست مربوط به مفهوم قواعد تعدد و تکرار جرم می باشد و در فصل دوم تاریخچه و سیر تحول این قواعد بررسی می گردد.

۱- عبدالحسین علی آبادی، حقوق جنایی، ج ۲، ص ۲۵۴

فصل نخست: مفهوم قواعد تعدد و تکرار جرم

ما در این فصل طی دو مبحث ابتدا به تعدد جرم پرداخته و سپس تکرار جرم را بررسی می‌نماییم.

مبحث نخست: تعدد جرم

همانطور که گفتیم تعدد جرم از علل عام تشدید مجازات می باشد که در قوانین ایران پیش بینی شده است. هر گاه شخصی مرتکب چندین جرم شده ولی بنا به دلایلی این جرایم کشف نشده باشد یا نسبت به آنها محکومیت قطعی نیافته باشد، تعدد جرم رخ می دهد. به عبارت دیگر « در حالت تعدد جرم، دادگاه با متهمی مواجه می‌شود که بیش از یک جرم مرتکب شده است، اعم از اینکه جرایم متعدد را توأمان و در زمان نزدیک به هم و یا اینکه در زمانهای کم و بیش طولانی مرتکب شده باشد، و شرط دیگر وقوع تعدد جرم این است که مرتکب نسبت به هیچکدام از جرایم ارتكابی به محکومیت قطعی و اجرای مجازات نرسیده باشد.»^۱

به طور کلی جرایم مختلفی که یک مجرم به صورت تعدد جرم انجام می دهد از دو حالت خارج نیست؛ یا با یکدیگر به نحوی از انحاء مرتبط است یا اینکه ارتباطی باهم ندارند. منطقی آنست که مجرمیت مرتکب را در حالت ارتكاب جرایم متعدد مرتبط با هم، کمتر از زمانی بدانیم که جرایم او ارتباطی با یکدیگر ندارند.^۲

گفتار نخست: مقایسه تعدد جرم با عناوین مشابه

برای تشخیص تفاوت حالت تعدد معنوی و حالت های مشابه، لازم است شناخت دقیقی از تعدد معنوی جرم صورت گیرد. ساده ترین توصیف برای تعدد معنوی جرم "اجتماع عناوین مجرمانه متعدد بر رفتار واحد است، یعنی یک رفتار مشمول چند عنوان مجرمانه مستقل قرار گیرد. تعدد معنوی جرم مبتنی بر چند رکن است: یک رکن، وحدت رفتار است که موجب تمایز آن با تعدد مادی جرم می شود... رکن دوم، وحدت مرتکب است که موجب تمایز این

۱- یزداله طاهری نسب، تعدد و تکرار جرم در حقوق جزا، ص ۳۶

۲- جعفر یزدیان جعفری، چرایی و چگونگی مجازات، ص ۲۵۱

حالت از شرکت در جرم می شود... رکن دیگر، تعدد عناوین مجرمانه است و همین رکن سبب اشتباه تعدد معنوی جرایم با عناوین مشابه می شود.^۱

بند نخست: تعدد و جرم مستمر

جرم مستمر جرمی است که باید به مقدار متعارفی در طول زمان ادامه داشته باشد، مانند تصرف عدوانی یا حبس غیر قانونی. جرم مستمر در مقابل جرم آنی قرار می گیرد و آن جرمی است که وقوع آن نیاز به تداوم در زمان ندارد مانند قتل. ممکن است این شبهه واقع شود که استمرار در زمان موجب تعدد جرم می شود، برای مثال در عدم پرداخت نفقه همسر و فرزندان، ممکن است تصور شود هر روزی که پرداخت نمی گردد یک جرم واقع می شود، در حالی که چنین نیست بلکه باید گفت که « از نظر حقوقی ادامه رفتار مجرمانه اعمال متعدد مادی محسوب نمی شوند و چنانچه از یک قصد و یک هدف و یک عمل ناشی شده باشد همچنان یک جرم به حساب می آید.»^۲

بند دوم: تعدد و جرم مرکب

جرم مرکب بدین معناست که رکن مادی آن از چندین جزء مجزا و مشخص تشکیل شده است مانند کلاهبرداری. جرم مرکب در مقابل جرم ساده قرار می گیرد و آن زمانی رخ می دهد که رکن مادی آن از یک فعل یا ترک فعل خاص به وجود می آید. ممکن است در جرایم مرکب این شبهه پیش آید که هر یک از اجزای رکن مادی در جرم مذکور جرم مستقلی به حساب آمده و بر این اساس باید قواعد تعدد جرم اعمال شود، اما این برداشت اشتباه می باشد زیرا هریک از این اجزاء مستقلاً جرم محسوب نمی گردد و صرفاً زمانی که در کنار یکدیگر قرار بگیرند، جمع آنها وصف جزایی پیدا می کند. زمانی تعدد جرم محسوب می شود که هریک از این اجزاء مستقلاً عنوان مجرمانه خاصی داشته باشند و هریک جرم خاصی محسوب گردند.

۱- عباس زراعت، تمایز حالت تعدد معنوی جرایم از عناوین مشابه، فصلنامه حقوق، دوره ۴۳، شماره ۳، پاییز ۹۲، ص ۶۹

۲- ضیاءالدین پیمانی، بررسی تاریخی و تطبیقی قاعده تعدد جرم، ص ۳۷